

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ

О.В.Бялик

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

*Corresponding author. E-mail: byalik_o@mail.ru

Анотація. В статті розкриваються основні форми статевого виховання учнівської молоді в закладах освіти країн Євросоюзу; зокрема, увага автора зосереджена на найбільш поширених формах роботи зі статевого виховання (фрагменти уроків та окремі уроки навчальних дисциплін; факультативні заняття; заходи для батьків, консультації, які організуються для учнів та їх батьків у школі чи консультаційних центрах) та дається їм характеристика.

Ключові слова: *статеве виховання, заклади освіти, учнівська молодь, форми організації статевого виховання, країни Євросоюзу.*

Вступ. Досягнення цілей статевого виховання пов'язується перш за все з опануванням учнями основних елементів його змісту, що знаходять відображення в програмі навчально-виховної та виховної роботи школи. Участь школярів у різних видах діяльності розглядається спеціалістами як обов'язкова умова формування різнобічно розвиненої в статевому відношенні особистості, спроможної ефективно розв'язувати проблеми статі та закладати основи міжстатевих взаємин.

Ідея про те, що статеве виховання як складова сексуальної освіти, сприяє, насамперед, підготовці молодих людей як до життя в цілому, так і до побудови належних взаємовідносин між статями, а також позитивному розвитку особистості та її самовизначенню, знайшло відображення в матеріалах і документах провідних міжнародних конференцій із сексуальної освіти та зафіксоване у Декларації сексуального здоров'я, що оприлюднила Всесвітня Асоціація сексуального здоров'я (2008) в глобальному плані дій для розв'язання проблем статі.

Успішна реалізація провідної мети статевого виховання й ґрунтовне опанування змістом навчання з проблем статі та міжстатевих взаємин значною мірою залежить від форм організації спільної діяльності вчителя й учнів, які в остаточному підсумку «регламентують взаємодію між ними в установленому порядку й режимі, визначають співвідношення індивідуального й колективного навчання та виховання, ступінь активності учнів в пізнавальній діяльності, керівництва нею з боку вчителя» [3, с. 211]. У статевого вихованні форми організації навчання та виховання за своєю суттю співпадають із загальноприйнятими. У той же час його специфіка висуває вимоги до пошуку нових форм організації взаємодії між вихователем та вихованцями та упровадження їх у навчальний та виховний процеси.

Короткий огляд публікацій по темі. Дослідження проблеми статевого виховання молоді в країнах Євросоюзу викликає не тільки науковий інтерес, однак залишається недостатньо дослідженою в Україні. Водночас рядом зарубіжних країн накопичений значний педагогічний досвід щодо статевого виховання, формування провідних ідей та розробки ними практичних методик у цій сфері. Так, у Польщі цією проблемою займалися М. Браун-Галковська (*M. Braun-Galkowska*), М. Дзівеський (*M. Dziewiecki*), З. Іздебський (*Z. Izdebski*); у Німеччині – К. Вальтл (*K. Valtl*), А. Флінтнер (*A. Flintner*), Г. Шмідт (*G. Schmidt*); у Скандинавських країнах – К. Едгард (*K. Edgardh*), Т. Нуртіахо (*T. Nurmiaho*) та ін.

Мета. Метою статті є розкриття основних форм організації статевого виховання учнів країн Євросоюзу та їх характеристика.

Матеріали і методи. Для одержання достовірних результатів ми використовували методи концептуально-порівняльного аналізу; аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду, а також систематизації й аналізу фактів, вихідних даних джерел, журнальних публікацій.

Результати та їх обговорення. Традиційними та найбільш поширеними формами роботи зі статевого виховання в школах багатьох країн ЄС, в тому числі й в Україні, вважаються:

- фрагменти уроків та окремі уроки таких навчальних дисциплін, як біологія, література, суспільствознавство, рідна й іноземна мова, історія, мистецтво, фізичне виховання, вводячи відповідні зміни в навчальні програми та підручники, методичні посібники;
- факультативні заняття, що відповідають сучасним вимогам виховання;
- заходи для батьків; консультації, які організуються для учнів та їх батьків у школі чи консультаційних центрах.

За останні десятиріччя педагоги країн Євросоюзу здійснюють активні пошуки таких форм та методів навчання та виховання, які б відповідали міждисциплінарному характеру змісту статевого

виховання. Ця проблема широко дискутувалася на визначальних для цієї галузі педагогічної теорії і практики конференціях, зокрема, й на Міжнародній конференції з планування сім'ї (*International Planned Parenthood Federation (IPPF)*), що зумовило появу нових тенденцій в методичному забезпеченні підготовки школярів з питань статі з числа перспективних форм та методів навчання і виховання. В плані забезпечення міждисциплінарного підходу до статевого виховання експерти виділяють, насамперед, навчання бригадами вчителів. На користь такого навчання висловлюються спеціалісти багатьох країн світу. Сутність його полягає в тому, що декілька вчителів різних спеціальностей об'єднують зусилля для розв'язання певних навчально-виховних завдань статевознавчого характеру. Підставою для такого об'єднання є досягнення навчальної та виховної цілей статевого виховання. Міждисциплінарний характер змісту навчальної та виховної роботи потребує достатньо високого рівня професіоналізму для успішного керівництва нею. Це може бути керівництво виконанням комплексних проєктів учнів, що містять у собі природничі, суспільствознавчі, гуманітарні та інші знання. Об'єднання в бригади дозволяє вчителям більш раціонально використовувати час, відведений для занять, підвищити їх ефективність та зацікавленість. Навчання бригадами вчителів, за оцінками спеціалістів, надає можливість оптимізувати реалізацію принципу міждисциплінарності статевого виховання у навчальному та виховному процесах [6, с.42].

Враховуючи міждисциплінарний характер статевого виховання, все більшого поширення набуває тенденція використання міжпредметних уроків/занять, які сприяють формуванню в учнів цілісного бачення світу загалом та дорослого життя зокрема, розумінню взаємозв'язків та взаємообумовленості різних аспектів проблеми статей, міжстатевих взаємин та правильного уявлення учнів про чоловічу та жіночу стать [10, с. 284].

Міждисциплінарна форма роботи ставить високі вимоги стосовно готовності і вміння педагогів до кооперації у навчальному та координації виховних дій у виховному процесах (вибір організаційних форм, методів та засобів у статево вихованні, домовленість про можливості оцінювання та обсяг змісту тематики навчальних занять), що є обов'язковим при реалізації принципу міждисциплінарності у статево вихованні учнів. В організаційному відношенні така форма статевого виховання може охоплювати учителів і учнів як одного, так і паралельних класів та має стійку тенденцію поширення в країнах ЄС.

Аналізуючи статево виховання учнівської молоді, варто зупинитися й на проблемі, яка характерна для більшості країн ЄС, проблема спільного/роздільного навчання хлопців і дівчат. Упровадження такої форми навчання усуває нерівності у можливостях статей, сприяє їх рівноправності. Науковцями з'ясовано, що в ході обговорення делікатних питань хлопці більш активні у своїй поведінці, хоча в бесіді участі майже не приймають, в той час, як дівчата, навпаки, активно співпрацюють на занятті, але дотримуючись «соціальних норм» [5, с. 57]. Аналіз праць вчених країн ЄС свідчить про доцільність роздільного навчання хлопців і дівчат для розгляду окремих тем, таких як «Інтимна гігієна», «Сексуальне насилля» та ін., так як учні не наважуються обговорювати питання статевознавчого характеру в присутності представників іншої статі.

Досить гостро в країнах Євросоюзу стоїть питання роздільного навчання в класах, де навчаються діти тих віросповідань (мусульманство, іслам) та культурних кіл, коли неприпустима присутність особи іншої статі при обговоренні питань сексуального характеру [9, с. 56], що й відображено в постановах більшості країн щодо роздільного навчання хлопців і дівчат. На жаль, дана проблема до кінця не розв'язана, так як є окремі аспекти, які потребують особливого підходу: зміни навчального процесу, особа вчителя, яка підготовлена до роботи з такими учнями для правильного формування рис жіночності та мужності, вміння поводитися відповідно до вимог суспільної моралі, формування усвідомленості вихованцями таких моральних почуттів, як совість і сором, відповідно до релігійних та культурних переконань тощо.

В даний час питання роздільного навчання розв'язати до кінця не вдається навіть у країнах Євросоюзу, тому мова йде про часткове роздільне навчання, практикуючи об'єднувати дівчат (хлопців) з паралельних класів в один для вивчення певного предмету, де вивчатимуться питання статі, що й сприятиме, на думку вчителів, стабілізації їх міжстатевих взаємин.

Аналізуючи доцільність роздільного навчання і виховання, ми ж дотримуємося думки, що, з одного боку, при вивченні певних тем необхідним є відсутність тиску іншої статі, а з іншого – хлопці й дівчата повинні отримувати однакові знання про особливості розвитку людського організму, навчитися співіснувати один з одним, що можливо лише при спільному навчання осіб протилежних статей.

Досліджуючи питання статевого виховання учнів Німеччини, вітчизняний науковець Т. Паничок виявила причини труднощів, що виникають як у вчителів, так і в школярів у процесі статевого

виховання. «Так як у багатьох школах, – зауважує науковець, – статеве виховання вводиться пізно і тому чимало вчителів наштовхуються на проблему супротиву, нерозуміння школярів на початку його вивчення. Теоретично розрізняють два джерела такої проблеми: з одного боку – учні, а з іншого – вчитель. Не завжди можна легко вирішити цю проблему, дуже часто складається враження, що вона полягає у невідповідності між учнями й учителем; невміння і провокуюча поведінка однієї сторони спричиняє провокативну поведінку і невміння іншої» [2, с. 130].

На думку Т. Крауса (*T. Kraus*) проблема труднощів полягає, перш за все в тому, що окремі учні через своє особисте ставлення (негативний досвід в сім'ї або на вулиці) реагують неадекватно на тему сексуальності чи на медіа і методи, які застосовуються на занятті, а також через своє соціокультурне походження, навчання в багатонаціональних класах й у класах з учнями різного походження [7, с. 215].

Набуває поширення тенденція використання в шкільній практиці зі статевого виховання в країнах Євросоюзу факультативних занять, які визнаються педагогами як ефективне доповнення до передбаченого шкільною програмою обсягу змісту статевого виховання, що враховують і забезпечують повною мірою диференціацію учнів за статями, інтересами, власним бажанням.

Перед школою висувається завдання забезпечити можливість вибору учнем одного із факультативних курсів, що пропонується для вивчення, і який є для нього обов'язковим. Так, у більшості шкіл країн Євросоюзу факультативи, в тому числі й зі статевого виховання, передбачаються переважно в середніх та старших класах середньої школи. Це пов'язується, насамперед, з тим, що старшокласники краще розуміються на проблемах статей, більше зацікавлені у набутті практичного досвіду у спілкуванні з особами іншої статі, що, відповідно, й впливає на свідомий вибір факультативного курсу. Разом з тим факультативні форми занять з проблем статі не виключаються і на середньому етапі навчання в школі.

Факультативні заняття зі статевого виховання здійснюються за спеціальними програмами, які в свою чергу кореспондують з програмами обов'язкових дисциплін, що забезпечує тісний зв'язок і наступність між ними. Організовані таким чином факультативні заняття сприяють підвищенню рівня статевої вихованості та статевої культури учнів, а врахування індивідуальних особливостей в деякій мірі активізує їхню діяльність і зацікавленість в її результативності.

Створення факультативних курсів свідчать про тенденцію подолання обмеженості традиційних навчальних дисциплін у висвітленні проблем статі і поглибленні підготовки школярів до дорослого життя й відповідального батьківства за рахунок поданих у них додаткових знань, зважаючи на різноманітність підходів до висвітлення актуальних проблем статі та міжстатевих взаємин. Ця потреба впливає з необхідності підвищення рівня статевої вихованості учнів, формування їх статевої культури.

Характеризуючи специфіку статевого виховання учнівської молоді в закладах освіти країн Євросоюзу, потрібно звернути увагу на ще одну форму організації статевого виховання учнів – роботу з батьками. Сім'я є найбільшим авторитетом, під впливом якої формується свідомість дитини, її поведінка, повага до себе та до інших, взаємини з протилежною статтю. Свого часу відомий педагог-гуманіст В. Сухомлинський переконував у доцільності та необхідності участі сім'ї в навчально-виховному процесі школи: «Гармонійний, всебічний розвиток можливий лише там, де два вихователі – школа і сім'я – не тільки діють одночасно, ставлячи перед дітьми ті самі вимоги, а є одностайними, поділяють ті самі переконання, завжди виходять з тих самих принципів, ніколи не допускають розходжень ні в меті, ні в процесі, ні в засобах виховання» [4].

З метою уникнення конфліктів між вчителями і батьками щодо статевого виховання дитини у ряді країн ЄС (Східна Європа – Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія, Греція; Західна Європа – Австрія, Іспанія, Бельгія, Велика Британія, Люксембург та ін.), передбачена згода батьків у здійсненні такого виду виховання навчальними закладами на підставі прийняття відповідних національних законодавчих актів.

У Німеччині, Скандинавських країнах та країнах Балтії за рішенням уряду здійснення статевого виховання навчальними закладами вже не вимагає згоди батьків, крім того, неможливою є й відмова учнів від відповідних занять. Школа має повне право проводити статево виховання у досягненні виконання навчальних і виховних цілей, але «батьки, – як зазначено в директивах, – мають право на своєчасне ознайомлення із змістом і формою запланованого статевого виховання, що сприятиме узгодженій роботі школи та сім'ї», – зазначає А. Гільгерс (*A. Gilgers*) [6, с. 96].

У більшості країн Євросоюзу з метою роз'яснення доцільності статевого виховання учнів, змісту просвітницької і виховної роботи, розкриття вікових особливостей молоді, просвіти батьків з питань психосексуального розвитку дітей і підлітків, проводяться батьківські вечори зі статевого виховання,

батьківські збори та семінари, метою яких є ознайомлення батьків з курсом статевого виховання та пояснення його мети і завдань, дні відкритих дверей, коли всі бажаючі батьки можуть бути присутніми на таких заняттях, аби побачити їх специфіку; відвідування батьків вдома для з'ясування ситуації в сім'ї та відношення батьків до статевого виховання їх дитини, до власної сексуальності, її проявів тощо.

У ряді країн Євросоюзу у статевому вихованні, як і в загальноосвітній підготовці молодого покоління, можна прослідкувати індивідуалізацію навчального та виховного процесів, що значною мірою позначається на виборі форм його організації, що, на думку західноєвропейських спеціалістів, сприяє підвищенню компетентності в питаннях статі, статевої культури, усвідомленню кожним учнем життєвої значущості даних проблем та розумінню своєї ролі у їх подоланні. Однак проблему статі та міжстатевих взаємин можна подолати при організації взаємодії школярів у колективі, вміння спілкуватися з особами іншої статі, спільно розв'язувати проблеми, що виникають при міжстатевих взаєминах, наприклад, практикуються групові розробки учнівських проектів з вивчення та розв'язання будь-яких аспектів проблеми взаємовідносин статей. Значна увага в цьому плані приділяється різним видам ігрової діяльності, серед яких рольові ігри посідають провідне місце.

Слід зазначити, що серед усієї різноманітності форм навчання перспективними вважаються мультимедійні курси, які сприяють кращому візуальному сприйманню інформації статевознавчого характеру. Наприклад, «*Hi8us South*» – мультимедійний курс–відеодрама (Великобританія), що демонструється по телебаченню, на CD та в мережі Інтернет. У відеосюжетах розкривається життя молодих людей та їх взаємини, причини та наслідки ранніх статевих стосунків (рання вагітність, незріле батьківство). Цей проект допомагає вчителям показати за допомогою технічних засобів та пояснити всі небезпеки та проблеми, які можуть виникати у підлітковому віці із раннім вступом у статеві відносини [11]. Разом з тим, у них надається необхідна для підлітків інформація та у разі потреби кваліфікована допомога щодо статевих взаємин, правових питань тощо.

З метою підвищення результативності процесу навчання та виховання, створення психологічного комфортного мікроклімату в школах багатьох країн Євросоюзу використовується така форма організації навчальної та виховної роботи, як партнерство у навчанні та вихованні, за якої учитель виконує поставлені перед класом або групою учнів завдання як один із рівноправних членів учнівського колективу. Слід відзначити, що за будь-якої форми організації занять авторитет і престиж учителя залишається високим. «Учні завжди, – підкреслюють зарубіжні вчені, – мають вбачати у вчителеві вищу модель компетентності, до якої вони самі мусять прагнути [9, с.145].

З'ясовано, що статеве виховання учнів, їх підготовка до дорослого життя й відповідального батьківства буде ефективним тільки тоді, коли учень активно включиться в навчальний та виховний процес і свідомо, з власного вибору прийме запропонований арсенал способів для досягнення цілей статевого виховання. Завдання вчителя – побудова такої концепції занять, яка викликала б емоційний фактор. Відвертість вчителя і його розсудливість у такій ситуації найважливіші [1, с. 154].

Ми, в свою чергу, поділяємо думку німецьких педагогів-науковців щодо нових моделей та форм виховання. Так, у своїй праці «Життєва тема – сексуальність» Г. Шмідт (*G. Schmidt*) відзначає, що форми і методи виховання не можуть і не повинні обов'язково бути абсолютно новими, вони мають у нових умовах продовжувати і розвивати набутий раніше педагогічний досвід активного та самостійного виховання учня [9, с. 235], тому не варто надавати перевагу одній формі чи методу, а творчо використовувати потенціал кожного з них.

Висновки. Виходячи з вищенаведених постулатів щодо методів, засобів та форм реалізації змісту статевого виховання, які використовуються в школах країн ЄС, можна зробити висновок, що вони спрямовані, в першу чергу, на опанування учнями сучасних знань, навичок та установок статевознавчого характеру, прийняття статеводоцільних рішень по відношенню до осіб іншої статі й ефективного розв'язання проблем, що виникають у процесі міжстатевих взаємин. Важливим чинником при цьому виступає творчий пошук педагогічної громадськості різних країн Євросоюзу у вдосконаленні вже визнаних у практиці статевого виховання учнівської молоді, а також упровадженні нетрадиційних форм навчання й виховання молодого покоління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Даценко, І.М. Підготовка учнівської молоді до життя в сім'ї у республіці Польща : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ірина Миколаївна Даценко, Тернопіль, 2008, 206 с.
2. Паничок Т.Я. Статеве виховання учнівської молоді у Німеччині : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Тетяна Ярославівна Паничок, Тернопіль, 2010, 187 с.

3. Педагогика : Учебное пособие для студентов пед. институтов / Под ред. Ю.К. Бабанского, М. : Просвещение, 1983, 608 с.
4. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О.Сухомлинський, К. : Рад. школа, 1978, 263 с.
5. Benard C. Der Mann auf der Strasse. Über das merkwürdige Verhalten von Männern in ganz alltäglichen Situationen / C. Benard, E. Schlaffer, Reinbek : Rowohlt, 2003, P. 148.
6. Hilgers A. Richtlinien und Lehrpläne zur Sexualerziehung / Andrea Hilgers, Köln : Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung, 2005, P. 112.
7. Kraus T. Die ausgestanzte Sexualität / Thomas Kraus // Vermessene Sexualität., Berlin, Heidelberg : Springer, o.J., P. 202–219.
8. Sexualerziehung. Literatur, Medien, Materialien, Düsseldorf, 2001, P. 180. – (Ministerium für Schule und Weiterbildung, Wissenschaft und Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen).
9. Schmidt G. Jugendsexualität. Sozialer Wandel, Gruppenunterschiede, Konfliktfelder / Gunther Schmidt, Stuttgart : Enke, 1993, P. 452.
10. Tillmann K. J. Jugend weiblich – Jugend männlich. Sozialisation, Geschlecht, Identität / Klaus J. Tillmann, Opladen : Leske&Budrich, 2002, P. 346.
11. Training Programmes. L8R. Their future, you decide [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hi8us-south.co.uk>.

REFERENCES

1. Datsenko, I.M. Pidgotovka uchniv's'koï molodi do zhittja v sim'ï u respubliци Pol'wa : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.07, Ternopil', 2008, 206 p.
2. Panichok, T. Stateve vykhovannia uchnivskoi molodi v Nimechyni : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.07, Ternopil', 2010, 187 p.
3. Pedagogika : uchebnoe posobie / pod red.U. Babanskogo, Prosveshenie, 1983, 608 p.
4. Syhomlinsky, V. O. Bat`kivska pedagogika. Kiev, Radanska schola, 1978, 263 p.
5. Benard, C. Der Mann auf der Strasse. Über das merkwürdige Verhalten von Männern in ganz alltäglichen Situationen. Reinbek, Rowohlt, 2003, P. 148.
6. Hilgers, A. Richtlinien und Lehrpläne zur Sexualerziehung. Köln, Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung, 2005, P. 112.
7. Kraus, T. Die ausgestanzte Sexualität. Berlin, Heidelberg, Springer, 2008, P. 202-219.
8. Sexualerziehung. Literatur, Medien, Materialien, Düsseldorf, 2001, P. 180.
9. Schmidt, G. Jugendsexualität. Sozialer Wandel, Gruppenunterschiede, Konfliktfelder. Stuttgart, Enke, 1993, P. 452.
10. Tillmann, K. J. (2002) Jugend weiblich – Jugend männlich. Sozialisation, Geschlecht, Identität. Opladen, Leske&Budrich, 2002, P. 346.
11. Training Programmes. L8R. Their future, you decide [<http://www.hi8us-south.co.uk>].

Forms of sex education of youth in educational institutions of the EU

O.V. Byalik

Abstract. *In the article the basic forms of sexual education of students in educational institutions of the European Union; including author's attention is focused on the most common forms of work with sex education (fragments of lessons and the lessons of subjects, elective classes, activities for parents, advice, organized for the students and their parents or in school counseling centers) and given them a description.*

Keywords: *sex education, educational institutions, the students, methods of sex education, countries of European Union.*

Формы организации полового воспитания учащихся в учреждениях образования стран Евросоюза

О.В. Бялик

В статье раскрываются основные формы полового воспитания учащихся в странах Евросоюза; внимание автора сосредоточено на наиболее распространенных формах работы по половому воспитанию (фрагменты уроков и отдельные уроки учебных дисциплин; факультативные занятия; мероприятия для родителей, консультации, которые организовываются для учащихся и их родителей в школе или консультационных центрах) и дается им характеристика.

Ключевые слова: половое воспитание, учреждения образования, учащиеся, формы организации полового воспитания, страны Евросоюза.